

«ДӘСТҮРЛІ ТӘРБИЕ МӘДЕНИЕТІ – ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИН
ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ АРҚАУЫ»

Бахтиярова Г.Р., п.ғ.к., профессор

Қ. Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан

e-mail: aibol04@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада ұлт ұстазы, ағартушы Ыбырай Алтынсарин шығармашылығына арқау болған қазақ халқының тарихи қалыптасқан дәстүрлі тәрбие мәдениеті және оның халықтық тәрбие принципін ұстанған педагогикалық идеялары туралы сөз етіледі. XIX ғасырдың аяғы мен XX ғасырдың бас кезеңіндегі Ұлы даланың оқу-ағарту ісін дамытудағы есімі мен еңбегі танымал тұлға Ыбырай Алтынсариннің ағартушылық озық идеяларынан көрініс тапқан дәстүрлі тәрбие мазмұны, қағидалары мен құралдарының бүгінгі педагогикамен сабақтастығының тарихи-қоғамдық, әлеуметтік-педагогикалық ғылыми мәні мен практикалық маңызы айтылады. Қазақ даласының дәстүрлі тәрбие мәдениетінің қайталанбас бренді ретіндегі ұлт ұстазы Ыбырайдың мектеп ісі мен оқулық жазу мәдениетін қалыптастырып, дамытудағы және қазақ мектептерінің білім мазмұнын жетілдірудегі рөлі, айрықша қосқан үлесі жан-жақты талданып, тұжырымдалады. Ақтөбеде 1895 жылы ашылған орыс-қазақ әйелдер училищесі мен Ырғыз жерінде тұңғыш рет қазақ қыздары үшін мектеп-интернатын ашудағы Ы.Алтынсарин еңбегі мен оның ұлтжанды болмысы туралы баяндалады. Сонымен қатар бүгінгі Ұлттық руханият кеңістігіндегі белгілі қоғам қайраткері, этнограф ғалым, ана тіліміздің жанашыры, ұлы ағартушы Ыбырай Алтынсарин шығармашылығының баға жетпес маңызы мен мәні қазақ халқының дәстүрлі педагогикалық мәдениетінің көрінісі ретінде сөз етіледі.

Тірек сөздер: халықтық педагогика, этнопедагогика, дәстүрлі педагогикалық мәдениет, қазақ халқының дәстүрлі педагогикалық мәдениеті, ойшылдар идеялары, Ыбырай Алтынсарин.

Сөзінің басын:

*Бір Аллаға сыйынып,
Кел, балалар оқылық.
Оқығанды көңілге
Ықыласпен тоқылық!
Оқысаңыз балалар,
Шамнан шырақ жағылар.
Тілегенің алдыңнан
Іздемей-ақ табылар...*

деп бастап, барша қазақ баласын білімге үндеген ұлағатты ұстаз, ұстаздардың ұстазы туған халқы мен кейінгі ұрпағы бүгінде 180 жылдық мерейтойын атап өтіп жатқан, әлемдік педагогика алдында мақтан тұтатын Ұлы даланың оқу-ағарту ісін дамытушы, ағартушылық озық идеяларымен есімі танымал тұлға, ұлтымыздың ұстазы *Ыбырай Алтынсарин*.

Дәстүрлі педагогикалық мәдениет тарихындағы XIX ғасырдың соңы мен XX ғасырдың бас кезеңіндегі Қазақстандағы озық педагогикалық ой иелерінің қатарында ағартушыларымыз Ш.Уәлиханұлы, Ы.Алтынсарин, А.Құнанбайұлы

болды. Әсіресе, қазақ даласында мектеп ісі мен алдыңғы қатарлы педагогикалық идеяның дамуында тұңғыш педагог-ағартушы, ақын, балалар жазушысы, орыс графикасы негізінде қазақ алфавитінің негізін қалаушы Ы.Алтынсарин есімі мен еңбегі айрықша орын алады.

Ұлы Қазақ даласының дәстүрлі тәрбие мәдениетінің қайталанбас бренді – Ыбырай Алтынсарин деп мақтанышпен айтуға толық негіз бар. Өйткені Ыбырай Алтынсарин шығармаларының арқауы ретінде дәстүрлі тәрбие мәдениеті туралы сөз етсек, ағартушы еңбегінің өнбойынан туған халқының педагогикалық мәдениетінің озық үлгілері мен ғасырлар бойы қалыптасқан тәрбиенің заңдылықтарын, қағидаларын олардың ұлы педагогтың идеяларымен табиғи сабақтастығын айқын көруге болады.

Ыбырай отандық педагогика ғылымы тарихында алғашқылардың бірі болып мектеп пен тәрбиенің өз халқының тұрмысына, өмірінің тарихи ұлттық ерекшелігіне сәйкес жүзеге асу идеясын ұсынды. Ол: «Балаларымыздың білім ауы жөнінде біздер, өздеріміз, балаларымыздың жақын туысқандары, қамқоршы болуымыз керек. Бұл іске мүмкіндігімізше қаражат бөлу керек, ...», - деп бүгінгі тәрбие ісін ұйымдастырудың жоғары қоғамдағы әлеуметтік те, экономикалық тұрғыдан маңызды талаптарын айтып кеткендей. Демек, бұл бүгінгі санға емес, сапаға қызмет ететін кез келді деген ұстанымның көрінісі іспеттес.

Қазақ даласында мектеп жүйесінің қолға алынып, кеңінен дамытылуында педагог, белгілі қоғам қайраткері, этнограф ғалым, ана тіліміздің жанашыры *Ыбырай Алтынсариннің (1841-1889)* қосқан үлесі зор болды.

Оның Қостанай қаласында ашқан, бүгінде ұстаздың өз атымен аталатын мектептің түлегі Т.Жұмасұлтановтың өзінің «Ыбырай жаққан шамшырақ» атты естелік мақаласында ағартушының атқарған еңбегі туралы: «Ұлы ұстаздың теңдесі жоқ ұйымдастырушылық жігері мен шығармашылық еңбектері арқасында XIX ғасырдың соңғы ширегі мен XX ғасырдың алғашқы онжылдықтарында (яғни жарты ғасырдан артық) қазақ халқының оқып, білім алуының ғылыми негізі қаланып, жазба әдебиеті мен оқулық жазу мәдениетінің қалыптасуына зор ықпалын тигізді», - деп жазады [1].

Ұлы ұстаздың ұлттық тәрбиеден өсіп-өнген тұлғалық болмысы да кейінгі ұрпақ үшін үлгі-өнеге мектебі десек те артық айтқандық болмас. Оған дәлел, Орынбор облыстық басқармасы жанынан қазақ балаларына арнап ашылған жеті жылдық орыс-қазақ мектебінде *1852 жылы белгілі ағартушы Ы.Алтынсариннің үздік оқушылар қатарында* тәлім-тәрбие алғанын айтуға болады.

№	ИМЯ И ФАМИЛИИ	Полгода	Способности	Примечание	ПРЕДМЕТЫ ПРЕПОДАВАНИЯ		
					Запись школьнической	Русский язык	Татарский язык
1	Муратов Александрович	11			11	11	11
2	Муратов Александрович 2 ^й	11			11	11	11
3	Муратов Александрович	12			10	11	11
4	Муратов Александрович	11			9	11	11
5	Муратов Александрович	11			10	11	11
6	Муратов Александрович	11			9	11	11
7	Муратов Александрович 2 ^й	9			9	11	11
8	Муратов Александрович	10			9	11	11
9	Муратов Александрович	11			9	11	11
10	Муратов Александрович	12			9	11	11
11	Муратов Александрович	11			9	11	11
12	Муратов Александрович	11			9	11	11
13	Муратов Александрович	12			9	11	11
14	Муратов Александрович	12			9	11	11
15	Муратов Александрович	12			9	11	11
16	Муратов Александрович	12			9	11	11
17	Муратов Александрович	12			9	11	11
18	Муратов Александрович	12			9	11	11
19	Муратов Александрович	12			9	11	11
20	Муратов Александрович	12			9	11	11
21	Муратов Александрович	12			9	11	11
22	Муратов Александрович	12			9	11	11
23	Муратов Александрович	12			9	11	11
24	Муратов Александрович	12			9	11	11
25	Муратов Александрович	12			9	11	11
26	Муратов Александрович	12			9	11	11
27	Муратов Александрович	12			9	11	11
28	Муратов Александрович	12			9	11	11
29	Муратов Александрович	12			9	11	11
30	Муратов Александрович	12			9	11	11

Орынбор облыстық басқармасы жанындағы қазақ балаларына арналған мектептің тұңғыш оқушыларының тізімі мен үлгерімдері. Тізімде алғашқы тұрған Ы. Алтынсарин. 1852 ж., қаңтар. КР ОММ. 4-қор. 1-т., 3618-іс, 5-н.

Қазақ даласында мектеп жүйесін дамытудағы ағартушы Ы.Алтынсариннің үлесі отандық педагогика тарихында айрықша айтылады. Өзінің инспекторлық қызметінде жүрген уақытында қазақ ағартушысы Ы.Алтынсарин 1883 жылы Орскіде мұғалімдер дайындайтын мектеп ашты. Ағартушы патша үкіметі жүргізіп келген бұратана халықтарды орыстандыру-шоқындырып, тілінен, дінінен безіндіру секілді миссионерлік саясатқа ашық қарсылық білдіріп бақты.

Ыбырай Алтынсариннің өз халқының нағыз жанашыры, қорғаны, патриоты екендігін қазақ даласында ашылған мектептерде басшылық, ұстаздық міндет атқаруға келген өзге ұлт өкілдерінің қазақ бабалаларына үстемдік көрсетіп, өзге дін қағидаларын күштеп оқыту әрекеттерінің орын алғандығына ашынып және педагогикалық талаптарға сай келмейтін тәрбие әдістерінің қолданылатындығы туралы басшылыққа жазған хаттарынан аңғаруға болады. Сол кездегі Орынбор оқыту округының ұлттық мектептерінің инспекторы қызметін атқарушы В.В. Катаринскийге 1889 ж. 20 ақпанында жазған хатында ұстаздың: «... Наш Бессонов Александр Григорьевич спятил, кажется, с ума. Иначе не могу никак объяснить себе его отношение к своим учащимся. Дело, оказывается, в том что он начал в 3-м и 4-м классах учительской школы проповедать Евангелие и Заповеди и, несмотря на нежелание учеников этих классов, продолжал эту затею в продолжение целого месяца,...», - деп мәлімдеп, осы жағдайға байланысты нақты шара қолдануды талап етуінен, оның өз ұлтының нағыз жанашыры, туған халқының ар, намысын аяқ асты етуге жол бермейтін, қайсар азамат тұлғасын көре аламыз [2]. Бұл әрекеті де ағартушы

ұстаздың туған халқының нағыз жанашыры, ұлтжанды, патриот ұлы екенін танытады.

Ағартушы Ы.Алтынсарин қазақ балаларының оқуы *өз ана тілінде, тәрбие өз халқының тұрмысы мен өмірінің ұлттық ерекшелігіне сай жүргізілуі тиіс* деген қағиданы берік ұстанды.

Ол қазақ жерінде тек *бастауыш мектеп жүйесін* дамытып қана қоймай, өлкеде *кәсіптік білім берудің ғылыми негізін салып, қазақ қыздарының сауаттануы үшін арнайы жағдайлар жасап мектеп-интернатын* ашты. Алғаш *1887 жылы* қазақ қыздары үшін ашылған училищенің тарихы да оның негізін қалаған Ы.Алтынсарин есімімен байланысты. Бұрын соңды хат тануда шеттетілген қазақ қыздарына білім беру ісін тұңғыш көтерген де, оларға арнап бүгінгі *Ақтөбе қаласында және осы өңірдегі Ырғыз жерінде* мектеп-интернатын ашқан да Ы.Алтынсарин болатын.

Демек, алғаш қазақ даласындағы *кәсіптік білім беру ісінің негізінің қалануы* ағартушы Ы.Алтынсарин есімімен тікелей байланысты екені баршамызға белгілі жайт. Ұстаз өз дәуіріндегі қазақ жерінің экономикалық дамуына қажетті маман кадрлар даярлау ісіне аса мән беріп, ағартушылық қызмет еткен аймақтарында қолөнер, ауыл шаруашылық училищелерін ашып, ондағы білім беру ісін белсенді ұйымдастыра білді.

Осы мақала мазмұнында сол күрделі тарихи кезеңдегі қазақ мектептеріндегі *білім мазмұнын анықтаудағы ағартушы Ы. Алтынсари еңбегін* де ерекше айтуға болады.

Ресейлік патша империясының өзі бағындырған халықтарға жүргізген отаршылдық саясатының арқасында халықтарды рухани жағынан күйзеліске ұшыратқанына қарамастан, халық арасынан шыққан ағартушылар, ғалымдар, жазушылар, ақындар жаңа ұлттық мектептер ашып, осы мектептер үшін оқулықтар жазып, шығаруға талпынды. Бұл орайда Ы.Алтынсарин қазақ балаларының табиғатына сай арнайы оқулықтар, оқу құралдарын жазып, жарыққа шығарды. Ағартушы қаламынан туған *«Қазақ хрестоматиясы», «Қазақтарға орыс тілін үйретудің бастауыш құралы», «Шариятул-ислам»* атты оқулықтарының қазақ балаларын сауаттандырудағы рөлі айрықша болғанын баса айту керек. Ол сол кезеңдегі оқытудағы *«жазалау»* әдісіне қарсылық білдіре жүріп, мектептерде ана тіліне қоса орыс тілін, арифметика, табиғаттану сабақтарын өткізуді қуаттады.

Осы кезеңде халықтық педагогика өзіндік мазмұндық тұрғыдан біраз толығып, дәстүрлі сипатқа ие бола бастады. Дәл осы кезеңде қазақстандық ғылыми педагогиканың ірге тасының қалануына мол мүмкіндіктер туды, сол мүмкіндіктерді жасаушылар қазақ ағартушыларының атқарған қоғамдық еңбектері мен ұлттық тәрбие туралы ойларының алатын орны айрықша болды деуге толық негіз бар. Міне осы тұста ағартушы, педагог, әрі жазушы Ыбырай Алтынсарин есімі мен еңбегінің қазақ халқының дәстүрлі педагогикалық мәдениетінің қалыптасып, дамуында алатын орнын баса айту керек. Демек, атқарылған еңбектері мен олардың мазмұнын терең зерделей отырып, біз халықтық педагогиканың қолдаушысы, ұлт ұстазы – Ыбырай деп білеміз.

Халықтық педагогиканың белсенді насихаттаушысы, қазақ педагогикасының атасы Ыбырай – дәстүрлі педагогикалық мәдениет тарихындағы шоқтығы биік тұлға. Ол өзінің ғылыми педагогикалық еңбектерінде жас ұрпаққа жан-жақты тәрбие мен білім беру ісіне айрықша орын беріп, оны жүзеге асыруда қазақ халқының бай рухани тәжірибесін басшылыққа алу қағидасын берік ұстанды.

Ел егемендігін алғаннан кейінгі уақыт аралығында «Қазақ педагогикасының тарихы» оқулығын қайта жүйелеп жазып шыққан ғалым Ж.Әбиев ағартушы еңбегі туралы: «...Алтынсарин мектеп пен тәрбие өз халқының тұрмысы мен өмірінің тарихи ұлттық ерекшелігіне сәйкес келу идеясын ұсынды. Сондай-ақ, оның тамаша тарихи болашағына асқан сеніммен қарады», - деп ағартушы еңбегінің сан алуан қыры туралы жазады [3].

Сонымен қатар ағартушы қаламынан туған қайсыбір туынды болмасын адалдық пен адамдықтың, арлылықтың, кәсіпті меңгеріп, еңбекті сүйудің, өнерлі, өнегелі болудың, ата-анаға, ел мен жерге, жолдасқа деген құрметке тәрбиелеудің құралы ретінде бағалы. Бүгінгі әр оқырманы «Таза бұлақ», «Әдеп», «Жаман жолдас», «Әке мен бала» және т.б. туындыларын қай жас шамасында оқымасын өзі өмір сүріп отырған уақыт пен дәуір тұрғысынан қабылдап, ойына ой қосатын, өмірлік ұстанымын қалыптастырудың баға жетпес құралы деп бағалары сөзсіз.

Ыбырай қазақ жастарын сауат ашуға үндеумен қатар, ғылым, білімнің адам өміріндегі мәнін, оның атқаратын рөлін оларға жете түсіндіруге талпынды. Өз оқырманына білім мен өнердің адам көркі екендігін жеткізді. Оны ақынның қаламынан туған :

*Өнер-білім бар жұрттар
Тастан сарай салғызды.
Айшылық алыс жерлерден,
Көзіңді ашып-жұмғанша,
Жылдам хабар алғызды... -*

деп, келетін өлең жолдарынан байқаймыз [4].

Ы.Алтынсариннің шығармашылығы мен ағартушылық қызметіндегі халықтық принципті ұстанғандығы оқу-тәрбие процесінде халықтың ауызекі шығармашылығын (мақал-мәтелдер, ертегілер, жұмбақтар, жаңылтпаштар, эпос т.б.) ән-күйлерін, ұлттық ойындарды, дәстүрлерді, қол өнерді пайдалану тәжірибесінен, ана тіліне, салт-дәстүрлерге деген көзқарасы мен қазақ шежіресі мен діни ілімдер туралы пікірлерінен көрінеді.

Ұлы ұстаздың жоғарыда аталған «Қазақ хрестоматиясы» атты еңбегіне енгізілген халық ауыз әдебиеті материалдарының мазмұны тек қана танымдық, адамгершілік, жоғары эстетикалық, өнегелілік және ақылгөйлік сипатымен ғана емес, сондай-ақ ұлттық негіздегі терең тәлім-тәрбиелік ықпалымен де құнды. Бұл туралы: «Осы еңбегінде Ы.Алтынсарин халқымыздағы *шешендік сөздерге* аса мән берген. Мұндағы мақсаты – ата-бабаларымызда ежелден қалыптасқан тіл, сөз, сөйлеу мәдениетіне ерекше көңіл бөлгенін көрсету, балаларды осы өнерді қадірлеуге, түсіне білуге үйрету, тұжырымды, нақты, көркем, бейнелі сөйлеуге

машықтандыру», - деп жазады ұлы ұстаз еңбегіне халықтық педагогика тұрғысынан жан-жақты талдау бере келе профессор С.А.Ұзақбаева [5].

Ыбырай ұстанымдарының бірі, ұлы ағартушының көздегені қазақ болмысына сай келетін мектептер ашып ұлттық білім беру жүйесін құру, дамыту ғана емес, табанды еңбегінің барысында орыс педагогтарының үлгісінде қазақ балалары үшін түсінікті тілде оқулықтар мен оқу-әдістемелік құралдарын жазу ісімен айналысып, басты арман, мақсаты ретінде оны жүзеге асырғандығын айтуға болады. Осылайша Ыбырай қаламынан туған қайсыбір туынды болмасын өзінің терең тәрбиелік мәні арқылы ұрпақ санасына тағылымдық тұрғыдан ықпал етуді мақсат тұтты. Әсіресе, орыс педагогикасының атасы К.Д. Ушинскийдің «Родное слово», «Детский мир» атты еңбектерінің үлгісімен жазылған «Қазақ хрестоматиясы» оқу құралына енген шығармалары күні бүгінге дейін қазақ ұл-қыздарын тәрбиелеуде өз орнын жоймай келеді деп айтсақ, артық айтқандық болмас. Мазмұны жағынан алғанда терең танымдық, тәрбиелік мүмкіндігі зор, әдеби тілі жағынан алғанда даналыққа толы ана тіліміздің көркемдігін, шешендігін, тереңдігін, байлығын танытатын, адам бойына небір асыл адамдық қасиеттерді дарыта отырып, жат қылық, жаман әдеттерден сақтандыратын, халықтық тәрбие қағидаларымен астарласа жазылған бұл еңбек балалар танымы мен түсінігіне лайықталып айшықты тілмен орындалған.

Шығармаларында ұстаз жастарды ұлттық дәстүрлерді, өнер түрлерін танып, қабылдауға, өз туған тілінің қадір-қасиетін бағалауға, адал достыққа, еңбекті сүйеге, ұстамдылыққа, шыншылдыққа, үлкенді құрметтеп, кішіге қамқорлық көрсетуге, ата-ананы сыйлауға шақырады. Мәселен, оның «Әке мен бала» атты шығармасындағы жерде жатқан ескі тағаны ал деген әке тілін алмай бір рет еңкейуге ерінген баланың әрекетіне көңілі толмаған: « - Көрдің бе, мана тағаны жамансынып жерден бір ғана иіліп көтеріп алуға еріндің, енді сол тағаға алған шиенің жерге түскенін аламын деп бір еңкеюдің орнына он еңкейдің. Мұнан былай есінде болсын: аз жұмысты қиынсынсаң – көп жұмысқа тап боласың; азға қанағат ете білмесең – көптен де құры боласың» - деген әкенің ұлағатты сөзінің терең тәрбиелік мәні бар екендігін жеткізеді [4]. Бұдан ағартушының ұрпақ тәрбиелеудегі көзқарасының «*Еңбек етсең ерінбей тояды қарның тіленбей*», «*Еңбектен қашқан дөңбекке жолызар*» - деген халықтық тұжырымдармен астарласып жатқандығын байқаймыз. Жалпы Ы.Алтынсарин шығармашылығының өн бойынан әңгімелерінде халықтық дүниетанымға, тұрмыс-тіршілікке, өмір тәжірибесіне негізделген мақал-мәтелдерге баса назар аударғандығы көрінеді.

Ол, әсіресе, қазақ жастарын еңбекті сүйеге, әдептілік пен әділдікке, қай кезде болмасын шыдамдылық пен сабырлылық, табандылық танытуға, бауырмалдық пен қайырымдылыққа тәрбиелеуге талпынып, өзгегелерге қиянат жасамауға үндеді. Бұл орайда, ағартушы жазған «Аурудан аяған күштірек», «Асыл шөп», «Бай баласы мен жарлы баласы», «Әке мен бала» атты әңгімелері мазмұны жағынан алғанда ақыл-насихатқа, тәрбие жөніндегі тұжырымдарға толы.

Сондай-ақ «Қазақ хрестоматиясы» еңбегінде ағартушы-ұстаз халықтың ауызекі шығармашылығының түрлері: ертегі, эпос, шешендік сөздер, аңыз-әңгімелер мен мақал-мәтелдер, жұмбақтарды кеңінен қамтуға тырысты. Ол өзінің досы Н.И. Ильминскийге жазған хатында қазақ тілінде оқуға арналған бастауыш балалары үшін кітап жаза бастағандығын айтып, оған: «Қазақ балаларына, меніңше мағыналы... жұмбақтар, ойына ой қосатын әңгімелер немесе оларды қызықтыратын ...әңгімелер тәуірірек болады. Өлең жағын мен, мүмкін болғанынша, қазақ өлеңдерінің арасынан іріктеп аламын», - деп баяндайды [6]. Хрестоматия мазмұнынан орын алған *ертегілер, шешендік сөздер* мен аз сөзге көп мағына сыйғызған *мақал-мәтелдер, жұмбақтардың* қайсыбірін болмасын ұтымды пайдалануға Ыбырай аса мән берген. Біздің пайымдауымызша, ағартушының жас ұрпақ тәрбиесін жүзеге асырудағы көздеген *мақсаты* – халықтық сөз өнерінің қадір-қасиетін жастарға ұғындыра отырып, сөйлеу мәдениетін меңгеруге, ана тілге деген сүйіспеншілікті, ата-баба тудырған сөз құдіретін түсініп, оны құрметтеуге тәрбиелеп, дәстүрлі педагогикалық мәдениетті дәріптеу болды.

Тұжырымдай келе айтқанда жоғарыда баяндалған жайттар мен пікірлер Ы.Алтынсариннің қаламынан туған «Қазақ хрестоматиясы» еңбегі мен оның тұтастай дерлік бізге жеткен өзге де педагогикалық туындылары қазақ халқының дәстүрлі педагогикалық мәдениетінің небір асыл үлгілері айшықты көрініс тапқан рухани мұрамыз екендігін айқындай түседі.

Сонымен аса көрнекті қоғам қайраткері, ғұлама ағартушы, ғалым шығармашылығы мен педагогикалық қызметін жүйелі талдай келе, өз халқының мәдениеті арқылы өзге озық мәдениеттерге бағыт ұстанған, өресі биік өр тұлғаны танып, әрі оның ой-пікірлері негізінде жан-жақты жетілген, тарихи, ұлттық және көркемдік-эстетикалық санаға ие талай ұрпақты тәрбиелеуге болады деп сенеміз.

ӘДЕБИЕТ

- [1] Жұмасұлтанов Т. Ыбырай жаққан шамшырақ. //Білім-Образование. Ғылыми-педагогикалық журнал. - 2004. - № 4 (18). – 27-29 бб.
- [2] Собрание сочинений. В трех томах. Том 3. Алтынсарин И. – Алма-Ата: Наука КазССР, 1978. – 352 с.
- [3] Әбиев Ж. Педагогика тарихы: Оқу құралы. – Алматы: Дарын, 2006. – 480 б.
- [4] Алтынсарин Ы. Таза бұлақ: Өлеңдер, әңгімелер, очерктер, хаттар. – Астана: Раритет, 2008. – 208.
- [5] Ұзақбаева С.А. Тамыры терең тәрбие. – Алматы: Білім, 1995. – 232 б.
- [6] Алтынсарин Ы. Әңгімелер. – Алматы, 1980. – 81 б.

REFERENCES

- [1] Jumasultanov T. Ibray jaqqan şamşıraq (Abraham's lighthouse) //Bilim-Obrazovanіe. Ğilimі-pedagogikalıq jwrnal. - 2004. - № 4 (18). – 27-29 bb. [in Kaz]
- [2] Sobrańie soçineniy (Collection of Essays). V trex tomax. Tom 3. Altınсарin İ. – Alma-Ata: Nawka KazSSR, 1978. – 352 s. [in Rus.]
- [3] Äbiev J. Pedagogika tarixi: Oqw quralı (History of pedagogy: Textbook.). – Almatı: Darın, 2006. – 480 b. [in Kaz]
- [4] Altınсарin I. Taza bulaq: Öleñder, äñgimeler, oçerkter, xattar (Pure source: Poems, stories, essays, letters.). – Astana: Raritet, 2008. – 208. [in Kaz]

- [5] Uzaqbaeva S.A. Tamırı tereñ tärbie (Deep-rooted upbringing). – Almatı: Bilim, 1995. – 232 b. [in Kaz]
- [6] Altınсарın І. Äñgimeler (Stories). – Almatı, 1980. – 81 b. [in Kaz]

«КУЛЬТУРА ТРАДИЦИОННОГО ВОСПИТАНИЯ – ОСНОВА ТВОРЧЕСТВА ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИНА»

Бахтиярова Г.Р., к.п.н., профессор
Актюбинский региональный университет имени К. Жубанова, Актюбе,
Казахстан, e-mail: aibol04@mail.ru

Аннотация. В статье речь идет об исторически сформированной культуре традиционного воспитания, на котором основывалось творчество педагога нации, просветителя Ыбырай Алтынсарина и о педагогических идеях, следуемых принципам народного воспитания. Освещается историко-общественная, социально-педагогическая научная сущность и практическая важность взаимосвязи с современной педагогикой содержания, принципов и инструментов традиционного воспитания, которые отражены в передовых идеях просвещения Ыбырая Алтынсарина, выдающейся личности в развитии просвещения в конце XIX века и в начале XX века. Всесторонне анализируется и отмечается особый вклад и роль педагога нации Ыбырай Алтынсарина в формировании школ, культуры написания учебников и в развитии содержания образования казахских школ, как неповторимого бренда традиционной культуры воспитания казахских степей. Повествуется о труде и национальной сущности Ы.Алтынсарина в открытии русско-казахского женского училища в Актюбе в 1895 году и школы-интерната для казахских девушек на Иргизской земле. Бесценная важность и сущность творчества общественного деятеля, этнографа ученого, великого просветителя Ыбырай Алтынсарина в пространстве Национальной духовности объясняется как проявление традиционной педагогической культуры казахского народа.

Ключевые слова: народная педагогика, этнопедагогика, традиционная педагогическая культура, традиционная педагогическая культура казахского народа, идеи мыслителей, Ыбырай Алтынсарин.

«THE CULTURE OF TRADITIONAL UPBRINGING – BASIS OF WORK OF YBYRAI ALTYSARIN»

Bakhtiyarova G. R., c.p.s., professor
Aktobe regional state University named after K. Zhubanov, Aktobe, Kazakhstan
e-mail: aibol04@mail.ru

Abstract. The article is about historical formed culture of traditional upbringing on which the creativity of the nation's teacher, educator Ybyray Altynsarin was based and pedagogical ideas that follow the principles of folk education. The article highlights the historical-social, socio-pedagogical scientific essence and the practical importance of the relationship of the content, principles and tools of traditional education, which are reflected in the advanced ideas of the educator Ybyrai Altynsarin, an outstanding personality in the development of enlightenment in the late nineteenth century and early twentieth century with modern pedagogy. The special contribution and role of the teacher of the nation Ybyray Altynsarin in the formation of schools, the culture of writing textbooks and the development of the content of education of Kazakh schools, as a unique brand of culture of traditional education of the Kazakh steppes, is comprehensively analyzed and formulated. The article tells about the work and nationalistic nature of Y. Altynsarin in the opening of the Russian-Kazakh women's school in Aktobe in 1895 and a boarding school for Kazakh girls in the Irgiz land. The invaluable importance and essence of the work of the public figure, ethnographer, scientist, great educator

Ybyray Altynsarin in the space of National spirituality is explained as a manifestation of the Kazakh folk traditional pedagogical culture.

Keywords: national pedagogy, ethnopedagogics, traditional pedagogical culture, traditional pedagogical culture of the Kazakh people, ideas of thinkers, Ybyrai Altynsarin.

Статья поступила 28.03.2021